

Stoicescu Andreea Cristina

O critică a principalelor argumente din *Numire și necesitate* din perspectivă kantiană

La temelia formării noțiunii de designator rigid a lui Saul Kripke și a argumentării în sprijinul perspectivei sale despre folosirea în limbaj a numelor proprii se află o critică a unor distincții kantiene fundamentale. În această lucrare îmi propun să urmăresc desfășurarea câtorva argumente ale lui Kripke din *Numire și necesitate* și să arăt de ce nu sunt suficient de solide pentru a sprijini teoria acestuia.

1. Prima critică

1.1 Exemplul mașinii de calcul

În prima parte a Prelegerii I Kripke definește principalii termeni pe care-i va folosi în lucrarea sa. Astfel, prin *nume* el se va referi strict la numele proprii iar prin *referentul unui nume* el va înțelege strict referentul semantic sau denotatul direct, care nu va fi stabilit prin apel la satisfacerea unor proprietăți date de o descripție definită¹. Kripke distinge între două maniere diferite de raportare la descripții și nume: pe de o parte, descripțiile ne dau înțelesul numelui, teoria funcționând ca *teorie a înțelesului*; pe de altă parte, descripțiile determină doar referința, teoria funcționând ca *teorie a referinței*².

Apoi, Kripke continuă prin analiza diferitelor „categorii de adevăr”³ propuse de Kant: a priori, analitice și necesare. De obicei s-a considerat că un adevăr a priori trebuie să fie cunoscut doar independent de experiență, însă el nu va considera că orice cunoștință a priori certă poate fi cunoscută sau obținută doar tot a priori. Conform lui Kripke, noțiunea de a prioritate mai poate fi înțeleasă și în sensul că este *posibil* să cunoaștem un adevăr a priori independent de orice experiență, deși unii au făcut o trecere de la poate la trebuie⁴: „Ceva poate să aparțină domeniului unor astfel de enunțuri care *pot* fi cunoscute *a priori* și cu toate acestea să poată fi cunoscut de către oameni pe baza experienței”⁵. Kripke încearcă să arate că pot exista adevăruri a priori verificabile empiric și în acest punct oferă exemplul mașinii de calcul. El spune că putem verifica empiric printr-o astfel de mașină dacă un număr este prim, astfel ceva poate fi cunoscut a priori (căci putem noi să facem calculul) dar nu este necesar să fie cunoscut a priori, căci poate fi cunoscut empiric⁶. Astfel, există această teză generală: orice adevăr a priori nu poate fi cunoscut decât independent de experiență, pe care Kripke o infirmă găsind un contraexemplu, cel al aflării informației că numărul x este un număr prim cu ajutorul unei mașini de

¹ Idem. pag. 29 și nota 3 pag.29;

² Idem. pag. 34-35;

³ Expresie folosită de Kripke fără a explica de ce la pag. 36;

⁴ Idem. pag. 36-37;

⁵ Idem. pag. 37;

⁶ Idem. pag. 37;

calcul. Consider că acest contraexemplu nu este corect ales pentru a infirma teza formulată de Kripke întrucât pe de o parte, este un exemplu matematic iar pe de altă parte, întrucât ascunde o circularitate.

În primul rând, Kant însuși considera că disciplina care deține o cunoaștere sintetică a priori în sensul cel mai riguros al expresiei este matematica. Metodologia matematicii diferă de metodologia altor științe tocmai prin faptul că doar în matematică se obțin demonstrații necesare numai independent de experiență. În cazul științelor empirice, dimpotrivă, se folosește metoda verificării empirice. Aceste două maniere de a obține adevăruri necesare sunt riguros distincte și nu trebuie amestecate, una din marile inovații epistemologice kantiene fiind chiar diferențierea cunoașterii pure de cea empirică. Cea ce face Kripke dând exemplul mașinii de calcul este confundarea acestor metodologii, încearcă să arate că o cunoștință matematică, numărul x este număr prim, poate fi obținută și empiric nu în mod necesar doar independent de experiență. Dar, acest amestec nu este posibil tocmai datorită specificului matematicii de a fi o știință pur formală, care lucrează cu concepte strict *a priori* și care obține cunoștințe noi prin construcții realizate doar independent de experiență. Încă din maniera în care Kant definea și exemplifica noțiunea de a prioritate rezultă că un adevăr este *a priori* pentru că depinde de conceptul pe care omul îl construiește și este necesar în raport cu proprietățile deduse din acest concept. Kant spune în Prefeța ediției a doua a Criticii rațiunii pure despre modul în care Thales a demonstrat triunghiul isoscel: „el a găsit că nu trebuie să urmărească cu atenție ceea ce vedea în figură sau chiar simplul concept al ei și să învețe, așa-zicând, din acestea proprietățile ei, ci că trebuie s-o producă prin ceea ce el însuși gândea și reprezenta în ea a priori prin concepte (prin construcție), și că, pentru a ști sigur ceva a priori, nu trebuie să atribuie lucrului decât ceea ce rezultă în mod necesar din ceea ce a pus el însuși în lucru, în conformitate cu conceptul său”⁷.

În al doilea rând, mașinăria era doar un mijloc de accelerare a unor calcule, de eficientizare, dar conceptul de număr prim, definirea operațiilor matematice, programul pe care-l avea la bază calculatorul erau tot produse a priori ale minții umane introduse în mașină. Prin urmare, obținerea informației că x este un număr prim avea la bază tot o construcție a priori.

1.2 Conjectura lui Goldbach

Dacă în exemplul precedent Kripke punea problema modului de cunoaștere a anumitor adevăruri, în continuare va susține că pot fi găsite exemple de cunoștințe necesare dar care nu sunt cunoscute *a priori*: conjectura lui Goldbach (orice număr par mai mare decât doi trebuie să fie suma a două numere prime) nu a fost demonstrată matematic, prin urmare ea poate să fie adevărată sau falsă în mod necesar

⁷ Kant, Immanuel. *Critica Rațiunii pure*. Editura Iri. Traducător: Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc. București. 1994. Pag. 31;

(dacă putem găsi un contraexemplu al ei atunci demonstrăm în mod necesar că ea este falsă, dacă nu atunci ea este în mod necesar adevărată⁸); presupunem că este adevărată: „Așadar, atâta timp cât lipsește o demonstrație matematică prin care problema să fie decisă, nimeni nu are nici un fel de cunoaștere a priori despre această chestiune în nici una dintre direcții. Nu știm dacă conjectura lui Goldbach este adevărată sau falsă. Prin urmare, în momentul de față cu siguranță că nu știm nimic a priori despre ea”⁹. În următoarea pagină Kripke subliniază spunând: „După câte îmi dau seama, nu pare să decurgă fără un argument filosofic adițional (este o chestiune filosofică interesantă) nici că s-ar putea ști ceva a priori despre ea”¹⁰.

În acest context se observă cum Kripke se folosește de caracteristica matematicii discutată anterior, că adevărurile ei nu pot fi cunoscute decât independent de experiență. Nu putem construi o mașină care să ia fiecare număr par mai mare decât 2 și să facă o verificare pentru a valida teoria lui Goldbach.

2. A doua critică: exemplul metrului de la Paris

Un exemplu de adevăr *a priori* contingent este cel al bării de la Paris care este standardul stabilit pentru lungimea de un metru. Când vrem să aflăm dacă ceva are un metru putem verifica empiric printr-o comparație. Dar și acea bară are un metru prin convenție, deci este un adevăr a priori contingent. Este adevărat că această cunoștință nu este una necesară, în primă instanță, când stabilim standardul de un metru întrucât am fi putut alege o altă lungime. Dar, din momentul în care s-a stabilit standardul el devine necesar. De exemplu, faptul că $2+2=4$ nu este adevărat pentru orice mulțime de numere, există mulțimi în care rezultatul este complet neașteptat deoarece totul depinde de anumite criterii, condiții și definiții pe care le stabilim. Același principiu funcționează și în cazul metrului de la Paris. Kripke însuși în teoria designatorilor rigizi folosește un argument similar. Ceva este un *designator rigid* „dacă în fiecare lume posibilă el desemnează același obiect”¹¹. Teza (intuitivă a) lui Kripke este că numele propriu este un designator rigid și va argumenta (intuitiv¹²) pentru aceasta. În limbajul nostru, când folosim un nume acest nume stă pentru ceva, o persoană, și în orice situație contrafactuală ne referim la aceeași persoană chiar dacă a dus o altfel de viață, are chiar alt nume, s-a născut altundeva și nici măcar nu este necesar să existe în toate lumile posibile. În acest fel un nume propriu este un designator rigid, plecând de la

⁸ Idem. pag. 38;

⁹ Idem. pag. 38;

¹⁰ Idem. pag. 39;

¹¹ Idem. pag. 47;

¹² De remarcat faptul că deși folosește foarte des termenul intuitiv nu îl definește, probabil se referă la simțul comun?

„înțelesurile noastre și referințele noastre”¹³ el referă la același ceva, **referința este rigidă**. Deci, eu pot să numesc contingent pe cineva Nixon dar din momentul în care am stabilit numele printr-un botez inițial și acesta s-a transmis printr-un lanț causal al comunicării referința devine rigidă. Întocmai aceeași idee este valabilă și în cazul metrului standard de la Paris. Din momentul în care am stabilit care este lungimea standard (prin analogie, botezul inițial) el rămâne astfel în mod necesar (întocmai cum se întâmplă și cu referința în cazul numelui propriu).

3. Teoria lui Kripke este una metafizică sau este doar una cu privire la pragmatica limbii?

În primul rând, la un moment dat Kripke spune că este interesat de *sensul metafizic* al noțiunii de *necesitate* iar conform acestui sens, când noi întrebăm dacă ceva este necesar „Întrebăm dacă ceva s-ar fi putut să fie adevărat, sau s-ar fi putut să fie fals” sau „Este posibil ca în această privință lumea să fi fost diferită față de felul în care este?”¹⁴. Exemplul pe care-l dă Kripke este al numelui Nixon. Este necesar sau contingent ca el să fi câștigat alegerile într-o anumită perioadă? Reformulată, această întrebare de fapt înseamnă „dacă într-o situație contrafactuală, acest individ ar fi pierdut de fapt alegerile?”¹⁵. Ideea lui Kripke este că dacă designatorii rigizi ar stabili înțelesul numelui atunci înțelesul ar depinde de fapte contingente care ar fi putut să nu se petreacă. Faptul că Nixon a câștigat alegerile este unul contingent, prin urmare nu putem stabili înțelesul numelui Nixon prin descriții care atribuie proprietăți contingente. De aceea el susține că descrițiile sunt utile în cazul botezului pentru a stabili referința. În acest context este folosit instrumentul semantic al lumilor posibile despre care întradevăr spune că sunt *stări abstracte* menite să clarifice anumite concepte modale, nu lumi propriu-zise și de asemenea ele sunt stipulate, nu descoperite¹⁶. Așadar folosește un concept metafizic de necesitate și un instrument al logicii modale care în cazul teoriei designatorilor rigizi este aplicat la nivelul limbii naturale.

În al doilea rând definește conceptul de *proprietate esențială* a ceva o proprietate esențială a ceva „se aplică în mod adevărat acelui obiect în fiecare caz în care el ar fi existat”¹⁷. Prin urmare, din moment ce specifică faptul că va folosi termenul de necesitate în sens metafizic și definește noțiunea de proprietate esențială înseamnă că Kripke nu rămâne la un nivel strict al analizei funcționării limbajului. Acest aspect este important în vederea criticării *esențialismului său metafizic*.

¹³ Idem. pag. 70;

¹⁴ Idem. pag. 37;

¹⁵ Idem. pag. 42;

¹⁶ Idem. pag. 21+23; nota 18 pag. 21 și pag. 43;

¹⁷ Kripke, Saul. *Numire și necesitate*. Editura All. Traducător Mircea Dumitru. 2001 (1972). Pag. 47;

4. A treia critică: împotriva principiului structurii interne

Kripke introduce proprietatea esențială a ceva care trebuie să rămână valabilă, fiind esențială, la nivel transmundan (*identity across possible worlds*), aceasta fiind *structura internă* (principiul originii), biologică a omului originată în structurile genetice ale părinților: „Mie mi se pare că orice provine dintr-o origine diferită nu ar fi acest obiect”¹⁸. Kripke atacă un exemplu de enunț analitic dat de Kant în Prolegomene: Aurul este un metal galben. Ne spune Kant că aur înseamnă metal galben? Să presupunem că nu. Ar fi putut fi aurul albastru? Nu. De ce? Pentru că aurul are o anumită structură atomică internă care nu poate fi schimbată. Aurul nebunilor, deși seamănă cu aurul autentic, nu este aur tocmai pentru că nu are această structură¹⁹. Exemplul tigrului este similar. Aici Kripke face o confuzie gravă din punct de vedere kantian pe care o voi explica. Descoperirile științifice, pentru Kripke, sunt necesare în cel mai strict sens: apa=H₂O sau căldura=mișcare moleculară. Felul în care am identificat lumina a fixat o referință²⁰, deși putem descoperi proprietăți noi. Kripke face o analogie: senzația pe care o avem atunci când simțim căldura este echivalentul modului în care fixăm referința prin descripții iar structura internă a căldurii echivalează cu structura biologică a omului care este transmندانă și la care referim prin nume ca designator rigid „Când am descoperit aceasta, am descoperit o identitate care ne dă o proprietate esențială a acestui fenomen”²¹.

Pe ce se sprijină esențialismul lui Kripke? De unde știm dacă ceva este o proprietate esențială? Kripke ne sugerează că știm asta pentru că nu ne putem imagina o situație contrafactuală posibilă în care obiectul să nu aibă proprietatea respectivă. Dar de ce? Pentru că este o proprietate esențială. Există un paragraf care susține întocmai această circularitate: „Am descoperit un fenomen care în toate lumile posibile va fi mișcare moleculară - care nu ar fi putut să nu fie mișcare moleculară, deoarece asta este ceea ce este fenomenul”²². Prin urmare, Kripke nu oferă un temei cert din punct de vedere științific prin care să susțină acest esențialism ci se bizuie mai degrabă pe o imposibilitate a minții noastre de a concepe un obiect în lipsa acelei structuri interne. De asemenea, trebuie avut în vedere că toate aceste descoperiri depind tot de construcțiile noastre teoretice și de capacitățile umane de cunoaștere întreaga știință fiind un amplu sistem de modelare a realității. Întreaga argumentație kantiană încearcă să arate cum și de ce toate aceste descoperiri și construcții sunt valabile doar prin raportare la natură înțeleasă ca sumă a tuturor fenomenelor determinate după anumite legi observabile de noi²³. Chiar și matematica pură „nu poate avea

¹⁸ Idem. pag. 96;

¹⁹ Idem. pag. 100-105;

²⁰ Idem. pag. 110;

²¹ Idem. pag. 110;

²² Saul. *Numire și necesitate*. Editura All. Traducător Mircea Dumitru. 2001 (1972). Pag. 111;

²³ Kant, Immanuel. *Prolegomene*. Editura Științifică și Enciclopedică. Traducere: Mircea Flonta și Thomas Kleininger. București. 1987. Pag. 91-93;

o realitate obiectivă decât cu condiția de a se aplica numai obiectelor simțurilor²⁴, adică nici o cunoaștere nu trebuie să treacă dincolo de experiența posibilă: „fenomenul produce adevăr atâta vreme cât este folositor în experiență, iar atunci când trece dincolo de hotarele experienței și devine transcendență nu produce nimic altceva decât pură aparență²⁵”.

Bibliografie

Kripke, Saul. *Numire și necesitate*. Editura All. Traducător Mircea Dumitru. 2001 (1972);

Kant, Immanuel. *Critica Rațiunii pure*. Editura Iri. Traducător: Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc. București. 1994;

Kant, Immanuel. *Prolegomene*. Editura Științifică și Enciclopedică. Traducere: Mircea Flonta și Thomas Kleininger. București. 1987;

²⁴ Idem. pag. 83;

²⁵ Idem. pag. 89;